

Az emlékezés napszaka

Hangjáték

ELSŐ FÉRFIHANG: Megszállta éveimet az este, az emlékezés napszaka. Most már csak egy a dolgom: az emlékezés.

MÁSODIK FÉRFIHANG: De te nappal is emlékezel. Reggel a tegnapi estéről, délben a reggelről, este a délről. És itt száll fölöttünk a perc, a mostan született, ha szólnál a percről, az épp most röppenőről, hát arról is úgy, hogy emlékezel.

ELSŐ FÉRFIHANG: Igen. Csak úgy. Csak emlékezve szólnék. És arról is, mely meg se született, a holnapi nap tojásából kibújó percről is csak úgy. Mert ami lesz, én arra is emlékezem.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Mit nem mondasz: arra is, ami lesz? Úgy, mint az isten?

ELSŐ FÉRFIHANG: Az emlékezés nem az isten dolga.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Csak a teremtés? Az isten dolga a teremtés csupán?

ELSŐ FÉRFIHANG: Csak az. Hogy teremtsen. S hogy a teremtés után mindent elfelejtsen. Az emlékezés az ember dolga. Ha van parancs, mely istentől ered, ha van parancs, mit teljesíteni ránk hagyott, az, hogy ne felejtünk semmit. Isten egyetlen ránk hagyott szava: emlékezzenek!

MÁSODIK FÉRFIHANG: De hát ez iszonyú! Hiszen csak börtön, nem egyéb, a szüntelen emlékezés! Cella, melynek nincs ajtaja, nincs ablaka, nincs fénye, nincs sötétje. Cella, ahol lépni sincs helyünk, cella, ahol nem léptünket, de fejünk koppanását visszhangozzák a falak.

ELSŐ FÉRFIHANG: Nem úgy, barátom, éppen másképp. Nincs tágasság egyéb, csak az emlékeinkkel bekerített világ. Mert a végtelennel nem mi rendelkezünk, a végtelen az istené, ki mindent elfelejtett. A mi birodalmunk a véges, ha be tudjuk keríteni emlékeinkkel.

MÁSODIK FÉRFIHANG: S ha van ember, aki nem emlékezik? Aki ha emlékezni tudna is, de nem akar?

ELSŐ FÉRFIHANG: Az az ember kifosztja önmagát, szegény. A szélbe szórja kincseit, azt is, amit gyűjtött és azt is, amit elveszített. Fölgyújtja apja házát, fölgyújtja anyja kertjét. Se gyermekora, sem udvara, sem utcája, se patakpartja, se győzelme, se veresége, se jutalma, se büntetése, sem öröme, se gyásza. Holtan fekszik és holtan ébred. Nem porban, nem sárban, nem hóban, nem fűben: hamuban jár a pernyeszínű ég alatt.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Én térdig hamuban járok...

ELSŐ FÉRFIHANG: És ugye, árnyad sincsen?

MÁSODIK FÉRFIHANG: Ha van, az is hamuszínű. Hamu a hamulepte földön, hamu a hamuban...

Rövid szünet, a később fölhangzó szavak, patkócsattogás, kerékörgés foszlányaival, majd

ELSŐ FÉRFIHANG: Hát jöjj velem. Nagy útra indulunk, megyünk magamat megkeresni. S aki magát megtalálja, ha társa van az úton, talán társa is megtalálja önmagát.

MÁSODIK FÉRFIHANG: De ha csak emlékeidet találok, ha csupán múltadat?

ELSŐ FÉRFIHANG: A tegnapi napban akkor is a holnapi napot, a tavalyi évben akkor is az eljövendő évet.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Valóban hiszed, amit mondasz? Ej, dehogyis azt kérdezem, hogy hiszed-e! Azt, hogy érted-e amit mondasz?

ELSŐ FÉRFIHANG: Hiszem, mert értem. Mert csak az értelemben hiszek. Ami értelmetlen, azt nem fogadja el sem elmém, se szívem. Ezért nem hiszek az elmúlásban.

MÁSODIK FÉRFIHANG: És anyád halála? És apádé? És feleségedé? És a háború? A fölgyújtott falu, melynek égő gerendái alatt üszkös arcú zsidókat és jégpáncélba öltözött fiatal katonákat dobáltatok gödörbe? És az országút, ahol kifolyt szemű lótetemenek, kifordult belü teheneken gázoltatok? Ha nem a halál, akkor mi az elmúlás?

ELSŐ FÉRFIHANG: A feledés. A halott, aki síratlan marad. A leégett falu, melyet föl nem építenek, melynek születő udvarait nem tölti csordultig a frissen ácsolt gerenda, a malter, s a festék jó szaga. A rét, melyről nem hordja el a szél a pernyét, hogy jöjjön az új szél, hogy új magvakat hozzon, hogy a magvakból új füvek ágaskodjanak.

Rövid szünet, majd

ELSŐ FÉRFIHANG: Megérted talán, amit mondok, ha a legérthetőbb emberi szóval, verssel folytatom, ha csak négy sorral is:

Éltedben próbálj valamit,
mert holtan sincsen másképp,
ott is a magad életét
folytatod, nem a másét...

MÁSODIK FÉRFIHANG: Van iszonyúbb, elviselhetetlenebb a halálnál?

ELSŐ FÉRFIHANG: Van. A gyász. Ha igazi. Ha olthatatlan. Ha nemes.

Az utolsó szavaknál már egy vidéki kávéházból kihallatszó zene s a kofa esti korzó sétálóinak léptei s talán szavai is. Majd

MÁSODIK FÉRFIHANG: Milyen szép ez a tér! Körben az egyemeletes házak, a járda szélén a vadgesztenyefák, s közbül a macskakövek. Mert virág nem illene ide. A legszebb virágágyás is elcsúfítaná ezt a teret, csak így szép, így meghitt, így valódi, ezekkel a macskakövekkel!

ELSŐ FÉRFIHANG: Tudod, ki volt az a füttyös lelkű fiú, aki ezeken a macskaköveken futkosott?

MÁSODIK FÉRFIHANG: Kicsoda?

ELSŐ FÉRFIHANG: Tersánszky Józsi Jenő...

A kávéházból kihallatszó zene kissé hangosabb, majd

ELSŐ FÉRFIHANG: Tudod, ki cipelte hátán a nagybögőt, a banda után, ebbe a kávéházba?

MÁSODIK FÉRFIHANG: Kicsoda?

ELSŐ FÉRFIHANG: A világ legbőkezűbb koldusa, a világ legbecsületesebb sipistája, a világ legártatlanabb szoknyapecére: Marci. Akit a város mindahány tekergőjéből csak ő tudott eggyé gyúrni, egyetlen tekergővé teremteni, csak ő: Tersánszky.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Nagybánya? Nagybánya?

ELSŐ FÉRFIHANG: Nagybánya! Nagybánya!

MÁSODIK FÉRFIHANG: És azért jöttünk ide, hogy Kakuk Marci lábnyomát megtaláljuk?

ELSŐ FÉRFIHANG: Nem. Azért jöttünk, hogy lássuk és halljuk a gyászt, az igazit, az olthatatlant, a nemest.

A zene halkul, azután elhallgat, el a korzózók léptei s szavai is, már csak két ember lépteit halljuk, majd

MÁSODIK FÉRFIHANG: Most hova megyünk?

ELSŐ FÉRFIHANG: Az utcába, melynek falai közé beköltözött a szomorúság, a házba, melynek küszöbén már ott toporog a gyász.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Melyik ház lehet az? Hiszen mindegyiket a derű hajlékának látom. A lócára kiült néni görnyedő hátán a belenyugvás derűje. A palánkok mögött a fákon a derű zöldje, a tetők cserepein a derű pirosa. S az utca neve: Kürt. Kürt utca. Mintha szólna is a kürt, mintha hallanám a derű kürtszavát...

ELSŐ FÉRFIANG: Ez az a ház. De megelőztek minket. Az a fiú, aki az utcán szemközt jött velünk, most lép be a kapun.

MÁSODIK FÉRFIANG: Látom. Talán húszéves lehet. De szemé, mint az aggastyánoké. A feje kopaszra nyírva. A ruháján perzselt foltok. Tudod, ki ő?

ELSŐ FÉRFIANG: Tudom. Huszonkét éves. De a tekintete vén, mert hite van. Retteg és bátor, mert hite van. Elfogták, mert hite van. Pofozták, fejét a falhoz verték, a mellén tapostak, mert hite van. Kopaszra nyírták, egy szál ruháját fertőtlenítő kemencébe gyúrták, mint a tetvesekét, mert hite van. Toloncházba csukták, mert hite van. Éjszaka átdobták a határon, mert hite van, Otthontalan, mert hite van. Itt kér most otthont, ebben a házban, ahol nagybátyja él. Hallod, már szól is, köszön annak a fehér szakállú öregnek, aki ott áll a tornácon, akit tíz éve látott utoljára, aki a város bölcse, akit, mert bölcs és jó, a város bolondjának tartanak, akinek fején, nézd csak, öt éves unokájának szalmakalapja, mert éppen az akadt a kezébe, azzal védi fejét a naptól.

FIÚ: Kezét csókolom, Dávid bácsi!

DÁVID BÁCSI (aki hogyan is ismerné föl a tíz éve nem látott, emberré nőtt fiút): Maga kicsoda?

FIÚ: Dér Dezső vagyok.

DÁVID BÁCSI: Az más. Akkor menj be!

ELSŐ FÉRFIANG: Menjünk be mi is.

Ajtónyílás, ajtócsukódás, majd

MÁSODIK FÉRFIANG: Itt se látom a szomorúságot.

ELSŐ FÉRFIANG: Mert még csak az előszobába nyitottunk, s mert abba, hát még a tavalyi esztendőbe, amikor két lány, a huszonegy éves Eszter és a tizenkilenc éves Bori itt terítette reggelire az asztalt, amikor még ők daloltak a tornácon, ha söprű, ha porrongy a kezükben, s mert az ő kezükben, hát a söprű és a porrongy is dalolt.

Itt talán s később is, háttérben a lányok dúdolta nóta, talán az az együgyű, kedves dal:

Hívja a nyúl zöld mezőre a fiát,
Gyere kis nyúl, ad az isten lakomát:
Gyöngé fűre, lágy levélre harmat csöppje hull,
Attól hízik nagyra majd az icipici nyúl!

ELSŐ FÉRFIANG: És apjuk szájában a két lány neve, és apjuk szájában a kávé utáni szivar, annak a füstje is, mint a reggeli nótaszó. Mert ebben a házban a vidámság és a jóság lakott.

MÁSODIK FÉRFIANG: Most is ő lakik, a jóság. Hiszen látom, a ház asszonya, az a pergamentarcú asszony, és lánya, aki, gondolom, már asszony lehet, asztalhoz ültették a perzselt ruhájú fiút, már kávé gőzölög előtte, s a bögre mellett nagy karéj vajjas kenyér. És nézd csak az unokát, azt az öt éves gyereket, ahogy szembe könyököl az éhes fiúval, ahogy nézi, mintha nyelni segítné neki minden korty kávé, minden harapás vajjas kenyeret...

ELSŐ FÉRFIANG: De gyere velem a másik szobába, melyet ők nagyszobának mondanak, amelyik szoba csak az ünnepesti vacsorák s a vendégek szobája volt azelőtt, amelyik szobában nem fekhely, hanem dísz volt a támlás plüssdívány, de most dunyha és párna van rajta. S jaj, az a fej a párnán! Az a szétszórt hajú fej! Az a huszonegy éves lányarc! Azon a tavaly még tündöklő arcon a halál ceruzájának ostoba színrajza! És látod a láthatatlant? A dívány fölött röpködő véres szárnyú madarat?

Rövid szünet, majd

ELSŐ FÉRFIANG: És hallod, itt, a másik szobában, dehát hogyan is hallanád, hiszen az isten se hallja, azt a tört csőrű madarat, akinek torka az aranytrillák szökőkútja volt, de most csőr nélkül és kiapadt torokkal szüntelen jajong az ágy fölött, melynek lucskos párnáján az a tizenkilenc éves lányarc, azon a tavaly még tündöklő arcon a halál ceruzájának ostoba színrajza!

Rövid szünet, majd

ELSŐ FÉRFIHANG: Látod a két lányt, a mozdulatlan lábakkal sűrbe táncoló fiatal derűt, a halál ceruzájával megjelölt ártatlanokat?

MÁSODIK FÉRFIHANG: Őket látom. De nem látom és nem hallom a fölöttük csapkodó madarakat. Csak sűrűst hallok és emberi szót, egy öregasszony és egy férfi beszélgetését.

ANYA: Doktor úr, van még remény? Ha csak annyi is, amíg én még élek, hogy amíg a kezem mozdítani tudom, én etessem őket, én adjam szájukba a falatot?

ORVOS: Orvos vagyok. Nem mondhatok ma olyant, ami holnapra hazugsággá válik. Mert lehet, hogy már holnap... mert lehet, hogy már csak néhány óra vagy néhány perc... De jobb így, higgye el, asszonyom, jobb így. Mert milyen volna az nekik is, milyen iszonyú, ha már csak anyjuk etethetné őket, ha már csak anyjuk emelhetné szájukhoz a kanalat?

MÁSODIK FÉRFIHANG: Ezt hallom én, nem a sehol sincs madarakat. Ezt a párbeszédet, ezt a remény nélküli vigaszt. Ezeket a – nem tudom másképp mondani – egyszerű szavakat, amilyeneket most, ebben a percben is, ki tudja, hány tudóbajos lány anyjának mond, ki tudja, hány orvos?

ELSŐ FÉRFIHANG: Egyszerű szavak... egyszerű szavak... Mert te nem hallod a madarakat sem, akiket ezek a lányok etettek a tenyerükből, s akik csak addig csapkodnak, addig jajongnak, amíg a lányok élnek. Aztán se röptük, se hangjuk. Hát hogyan is hallanád, mit mondanak ezek az egyszerű szavak?

ANYA: Doktor úr, van még remény?

AZ ANYA SZAVAINAK KÓRUSVISSZHANGJA: Halljad, Izráel, a mi istenünk örökkévaló és egy!

ORVOS: Lehet, hogy már csak órák, lehet, hogy már csak percek.

AZ ORVOS SZAVAINAK KÓRUSVISSZHANGJA: Miatyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a Te neved...

ELSŐ FÉRFIHANG (a visszhang kóruskíséretével): És Circumdederunt me genitus mortis és Jiszkáádál vöjiszkáádás sömé rábó és Allah és Buddha és a máglyák lángjain hamvadó hindu halottak és a négerek halálúzó és halálhívogató tánca és a cigányasszonyok vonító zokogása és a leszúrt malac vérszínű visítása és az elvágott torkú csirke utolsó szárnyverése faltól falig a konyha kövén és szélvész és villámcsapás és földrengés és árvíz és éhhalál.

ELSŐ FÉRFIHANG (már egyedül, kórus nélkül): Egyszerű szavak. Egyszerű szavak.

Rövid szünet, majd

ORVOS: Kezét csókolom, asszonyom, jó estét, Dávid bácsi.

DÁVID BÁCSI: Isten áldja, doktor úr!

Rövid szünet, majd

DÁVID BÁCSI: És köszönöm, doktor úr, amit tett, nagyon szépen köszönöm. Ó, ha még, ó, ha mégis, ha az istennek is mondhatnám, hogy: Köszönöm...

Az orvos távolodó léptei, ajtócsukódás, de már ugyanakkor szipogó, lassún hangosodó asszonysírás, amit, mint a vékony hegedűszót a cselló, megtámaszt, de csak egy-egy pillanatra, mert elfojtva, torokba gyűrve a vastagabb férfizokogás. Aztán hirtelen fölcsapó jajongás, egyre hangosabb sírás, mert már nem két ember, hanem tíz, húsz, száz asszony és férfi zokog. És lassú léptek és patkócsattogás s a halottas kocsi kerekeinek zörgése.

ELSŐ FÉRFIHANG: Látod, most viszik ki a koporsót a kapun, már emelik a gyászkocsiba, már indulásra nógatja a kocsis a lovakat, de az apa visszafut a nagyszobába, hogy lássa még élő lányát, aztán zokogását szakállába gyűrve, rohan a gyászkocsi mögé.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Menjünk mi is?

ELSŐ FÉRFIHANG: Maradjunk. Az elkövetkező órát akkor is tudom, ha nem látom is. A Fő téren, s az utcán, mely a temetőbe visz, az üzletek redőnye, ha csak egy percre is, lehúzza. S a járdák szélén lehajtott fővel állnak az emberek. Hogy aztán boltba menjenek, kocsmába menjenek, családjukhoz menjenek, szeretőjükhöz menjenek, hogy alkudozzanak, hogy igyanak, hogy a kugligolyó mennydörgését, a kártyalapok csattogását hallgassák, hogy verekedjenek, hogy ölelkezzenek, hogy hazudjanak, hogy igazat mondjanak.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Igazat csak a közhely tud: Az élet megy tovább...

ELSŐ FÉRFIHANG: Igazat, igazán igazat csak a növények tudnak. Nézd, milyen igaz a fák zöldje a ház mögötti kertben, és igaz lesz a sárga is, ha holnap abba öltözik, és igaz lesz holnapután az ágak csontváza, és igaz a csontvázakban a föltámadás bizonyossága, mert a meztelen téli ágak már érzik a rügyet, a levelet, s a földre koppanó diót is érzik.

Rövid szünet után, amit betöltenek a hazatérők lépteit és szavai

ELSŐ FÉRFIHANG: És igaz a játék, igaz van az ötéves kisfiúnak, akit most hoztak haza nagy-nénje temetéséről, igaz van, ha a gyász házában is labdájáért szalad.

Rövid szünet után

ELSŐ FÉRFIHANG: És igaz van a reményt mondó szájnak, ha tudja is, hogy amit mond, már istenáltatás.

ANYA HANGJA: Mit gondolsz, Irma, adhatunk egy kis cseresznyebefőttet Borkának? Meg tudja enni?

IRMA: Talán néhány kanál befőttlét, talán azt megissza...

DÁVID BÁCSI: Befőttlé! Befőttlé! Fog ő még zöld almát és kenyérhéjat is enni! De addig én itt ülök a dívány mellett a padlón, addig én csak epét eszem és ecetet iszom!

ELSŐ FÉRFIHANG: Igen, így mondta azon az estén, 1928 nyarán, amikor ült a padlón a plüss-dívány mellett, és haldokló lánya lecsüngő kezét csókolta. Igaza volt, mert hitt a reménytelenben, és igaz volt a göröngy dobszavának a koporsó födelén, mikor harmadnap a második lányt is eltemették.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Hallom azt a dobszót, és látom a hirtelen nőtt földkupacot a koporsó fölött. És látom a temetőkapun kilépő huszonkét éves fiút, úgy megy az után, szinte a falhoz lapul, míg a többiek konflisba szállnak a temető kapujában.

Patkócsattogás, a kocsikerekek zörgése, majd

ELSŐ FÉRFIHANG: De látod, én, a perzselt ruhájú gyámoltalanság, én, a kopaszra nyírt magány, ha ötven lépést megyek csupán, aztán konflisra szállok én is, mert szólít a gyöngédség, mert kezét nyújtja értem a tapintat, mert akinek szívében a gyöngédség és a tapintat lakik, azokat a gyász se újí ki onnan.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Te voltál az a huszonkét éves fiú?

ELSŐ FÉRFIHANG: Én vagyok az a huszonkét éves fiú. Én fordulok ki az utcára a temetőkapun, én megyek a falhoz lapulva. Mert ha más ruhákba öltöztem is, azt a tolncházban megperzselt ruhát sohase vettem le magamról, s dúsra nőtt hajjal is, kopaszra nyírtan maradok, mert úgy élek, hogy emlékezem.

EGY HANG: Hó! Hó!

ELSŐ FÉRFIHANG: Negyvenöt éve? Most! Most rántja vissza a gyeplőt a kocsis, most kiált a lóra, hogy: hó! És most öltözik goromba szóba a tapintat, most kiált rá arra a magabiztos, mert kényeztetett sorsú tizenkilenc éves fickóra, aki már a temető kapujában két nagybátyja közé terpeszkedett a kocsin, most figyelmezteti őt emberségre, az úzottek iránti tiszteletre, a gyöngédség kemény szava.

DÁVID BÁCSI: Te, mars le innen!

ELSŐ FÉRFIHANG: Most nyúl értem a kéz, amelyik előbbi mozdulatával egy marék földet dobott lánya koporsójára...

DÁVID BÁCSI: Te gyere ide, te ülj föl, fiam!

MÁSODIK FÉRFIHANG: Hallom a szót. És látom a konflisra lépő fiút, úgy ül ott, előre-görnyedve is, mintha falhoz lapulna.

Patkócsattogás, kerékszörgés, majd

MÁSODIK FÉRFIHANG: És aztán?

ELSŐ FÉRFIHANG: Aztán az a konflis befordult a Kürt utcába, ahol az a halhatatlan néni ki tudja hány ezer éve ül a lócán, ahol a palánkok mögött a fákon a derű zöldje, a tetők cserepein a derű pirosa, ahol a diófa csontvázra vetkezik és zöldbe öltözik, ahol labdáját egekig dobálja a boldogság, ahol a boldogtalanság ül, csak ül a földön és epét eszik és ecetet iszik.

MÁSODIK FÉRFIHANG: És aztán?

ELSŐ FÉRFIHANG: Aztán az a ló kidöglött a hámból, az a kocsi lefordult a bakról, annak a konflisnak a kerekei vonatkerekekké válva, csattogva és dübörögve futnak alagutakban, hidakon, viaduktokon.

Mozdonyfütty, vonatkerekek kattogása

MÁSODIK FÉRFIHANG: És aztán?

ELSŐ FÉRFIHANG: Aztán az a huszonkét éves fiú kihajol a vonatablakon, s mert emlékszik az első dalra, amit csecsemőkorában anyjától hallott, s mert az apjától semmi mást, csak dalolni tanult, s el nem felejtett azokból a dalokból egyet sem, tud minden nótát, amit a vonatkerekek kattogására dalolni lehet. Kihajol az ablakon és dalol. Nagybányától Szinérváraljáig, Szinérváraljától Szatmárig dalol. Ha azt mondod neki, hogy Nagybánya, ő dallal felel.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Melyik dallal?

ELSŐ FÉRFIHANG: Érd be a dal első sorával.

Éneki:

Nincs Nagybánya békerítve...

Rövid szünet után

ELSŐ FÉRFIHANG: Aztán ha Szinérváralját kérdeznéd, akkor is dallal felelne.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Akkor melyik dallal?

ELSŐ FÉRFIHANG: Akkor ezzel.

Énekel:

Falu végén van egy kút, van egy kút, van egy kút,
Abba minden út befut,
Mégfürödnek az utak,
Azután tovább futnak –
Jumájdum! Jumájdum!

ELSŐ FÉRFIHANG: És van nótája Füzesabonyra és Kolozsvárra, Debrecenre és Zuglóra, Miskolcra és Angyalföldre, Szikszóra és Józsefvárosra.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Aztán már csak a dal? A gyász után a vidám nótaszó?

ELSŐ FÉRFIHANG: Azon a vonaton csak a dal. De nemcsak az övé. Annak a vonatnak minden fapadon ülő utasa dalolt, ha férfi, ha asszony, ha gyerek.

A nótázást furulya, s ha a kettő nem üti egymást, hegedű is kíséri.

ELSŐ FÉRFIHANG: És volt, aki hegedült, és volt, aki furulyázott. Nem is vonat volt az, hanem kerekeken szaladó zeneláda.

MÁSODIK FÉRFIHANG: A Circumdederunt és a Jiszkádál után a nótaszó? A máglyán égő hindu holttestéből mozdonyszikrák pattognak az égre? A négerek nem dobszóra, hanem vonatkerekek csattogására járnak? A leszúrt malac torkából furulyaszó hangzik? A gyász után a vidámság?

ELSŐ FÉRFIHANG: Nem utána, hanem egyszerre, ugyanakkor. Mint azelőtt, mint akkor, mint most, mint ezután is mindig. El tudod választani a szegények boldogságát a boldogtalanságtól? Az énekes madár a héja gyomrában is énekel. A vércse vijjogásában nem hallod a feketerigó fütytyét?

MÁSODIK FÉRFIHANG: Nem. Én nem hallom. Csak a vonatkerekek kattogását. Ha messzebb fut is már, de még hallom.

ELSŐ FÉRFIHANG: Mert az a vonat sohasem áll meg, annak a töltésnek nincs vége, az a sín-pár a végtelent szeli át, az a vonat már messzebb jár, mint a Hold kráterébe merészkedő ember, messzebb, mint a Vénuszt kereső űrhajó, annak a vonatnak nem bőrtöne a mi naprendszerünk, mert az a vonat: emlék.

MÁSODIK FÉRFIHANG: És az utasok?

ELSŐ FÉRFIHANG: Utasai a holtak. Utasai a mi halottaink. De hogy ők is énekelnek, furulyáznak, hegedülnek-e, azt mi, akik leugráltunk a robogó vonatról – ő, hányan törték nyakukat

ugrás közben! –, hogy annak a vonatnak az utasai, a halottak énekelnek-e, azt mi, akik még élünk, nem tudhatjuk.

MÁSODIK FÉRFIHANG: És aztán? Hol ért földet az a huszonkét éves fiú, mikor a vonatról leugrott?

ELSŐ FÉRFIHANG: Nem földet ért, egy teve hátára huppant.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Hová?

ELSŐ FÉRFIHANG: Mondom: egy teve hátára.

MÁSODIK FÉRFIHANG: A sivatagban?

ELSŐ FÉRFIHANG: Nem. A vasúti töltés mellett, egy nagyváros szélén, a ligetben volt az a teve. S micsoda társaságban! Előtte egy póniló, mögötte egy nagy farú néger asszony. A lovacska hátán egy cselédlány, a néger asszony farán egy fiatal katona ült, s közbül én, a teve két púpja között.

Itt zeneszó, illetve csak egy rekedt trombita és dobpergés kíséri a szöveget.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Akkor egy körhintán ültél a Városligetben! De sokat ácsorogtam ott, hiszen az én apám volt az a himlőhelyes arcú férfi, aki a trombitát fújta, déltől estig, szombaton és vasárnap néha hajnalig is, de ha estig, ha hajnalig, napi hátrm pengőért.

ELSŐ FÉRFIHANG: Én se többért forgattam odafönt másodmagammal a hintát, mert a teve hátáról a körhinta padlására másztam, és nekirugaszkodva, szinte hámba fogva, forgattam körbe, körbe, százszor, ötszázszor, ezerszer, mint hajdan a lovak a malomkövet. A lovat, szegényt, este azért mégiscsak istállóba vezették, ha állva, ha lerogyva, mégiscsak szalmán aludt, de az a körhintát forgató huszonkét éves fiú egy hétig, míg a hétszer három pengőt meg nem kapta, munkája után bebújt az első bokorba, az volt a szállása, ágya, párnája, paplana, az a bokor. Ébresztőórája a zápor és a szúnyogok.

Rövid hallgatás után így folytatja az

ELSŐ FÉRFIHANG: De jött a hatodik hajnal, mikor kigyulladt a bokor, mikor lángba kapott a liget valamennyi bokra és fája.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Tűz a Városligetben? Sohasem hallottam. Az újságok sem írtak róla.

ELSŐ FÉRFIHANG: Hogyan is írtak volna? Mert olyan tűz, olyan láthatatlan, de pusztító tűzvész még nem volt a földön. Ha arra járok, most is látom az üszkös ágakat, és télen a hó alatt is, a pernyét.

ELSŐ RENDŐR: Bújjál csak elő a bokorból, te csavargó!

MÁSODIK RENDŐR: Nézd csak, azt is ottan, kilóg a lába! Gyere, ráncigáljuk ki a lábánál fogva!

ELSŐ RENDŐR: Csak úgy! Az se baj, ha a lába a kezünkben marad...

DETEKTÍV: Jókora csapatot összeszedtünk már, lehetnek vagy húszan, asszony is van köztük néhány.

ELSŐ RENDŐR: Nem asszony az ilyen egy se! Ribancok ezek, ahányan vannak! Az is ottan! Nem egyedül alszik a padon, hanem egy melák alakkal! Ki tudja, mit csináltak, amíg el nem aludtak! Még aludva is átölelik egymást...

MÁSODIK FÉRFIHANG: Razzia volt?

ELSŐ FÉRFIHANG: Az. Razzia. Akkortájt szinte minden hajnalban razzia volt a Városligetben. S ha nem tudtak is minden bokoralvót kiráncigálni, minde padon alvót talpra rántani, húsz-harminc ember minden hajnalban a razzia hálójába került.

Rövid szünet után

ELSŐ FÉRFIHANG: De az embertelenség mellett, ha nagyon halkan is, néha ott lépked az emberségesség. Dolgozott a ligetben egy öreg kertész, aki már hajnali négykor gumicső vizével ébresztette a fákat s a fűveket. Annak az öreg embernek a füle úgy ismerte a rendőr-csizmák kopogását, hogy a gondjára bízott fák zizegését se jobban. Hányszor költött föl engem is, ha padon aludtam, hogy: „Tűnjünk el gyorsan, fiatal ember, mert jönnek a zsaruk!”

Rövid szünet után

ELSŐ FÉRFIHANG: De azon a hatodik hajnalon -- úgy, hatodik nap teremté az embert az Úr? -- azon a hatodik hajnalon én is ott vergődtem a razzia hálójában.

Rövid szünet után

ELSŐ FÉRFIHANG: Mentünk némán, egymásra se nézve, szóltanul. Volt köztünk, aki ki tudja hanyadszor tette meg azt az utat, a bokorból az őrszobára, az őrszobáról a toloncházba, csak azért, mert hajdan szerszámhoz szokott tenyere már hónapok óta nem foghatott kalapácsot, gyalut, vakolókanalat.

MÁSODIK FÉRFIHANG: És a tűz? A kigyulladt bokor? A fák lángoló ágai, a tűzvész, amilyen még nem pusztított a földön?

ELSŐ FÉRFIHANG: Hallgasd csak! Hallgasd a szót, melynek szikrájától lángba kaptak a fák. Mert mégse mindnyájan mentünk szóltanul.

ELSŐ RENDŐR: Gyerünk csak le a padról, te vörös bajszerű melák, meg te is, te ribanc!

MÁSODIK RENDŐR: Padon fetrengeni? Egymáson fetrengeni egész éjszaka? Mit képzeltek? Mi a liget, azt hiszitek, bordélyház?

VÖRÖS BAJSZÚ FÉRFI: Ribanc az anyátok! Bordélyház az apátok háza! Másfél éve munkanélküli vagyok, kilakoltattak, egyetlen ágyamat, asztalomat, kredencemet kiszórták a ház elé, azokat adogattuk el, hogy zabálni tudjunk, ha csak már kenyeret, ha csak már napjában egyszer is. Ott alszom a feleségemmel, ahol tudok! Ott ölelem meg az asszonyomat, ahol tudom! Adjatok lakást, gazemberek!

ELSŐ FÉRFIHANG: Nem így mondta. Kimondta a szót, amit ilyenkor kimondani szokás. De úgy, olyan fenségesen, olyan sekszpiri dühvel, hogy lobot vetett a szó, de még vörös bajszerű is lobot vetett, s kigyulladtak körülötte az ágak, egyik ág a másikba, egyik láng a másikba harapott, kigyulladt alattunk a föld, kigyulladt fölöttünk az ég, rémületükben elnémultak a zsaruk, el a hekusok, mikor látták, hogy a szavával is gyújtogató férfi öibe kapja zokogó asszonyát, és úgy jön velünk, némákkal, az elnémult rendőrök között. Ahogy ő akkor egy szavával a ligetet, ezer ilyen férfi a világot tudná fölgyújtani.

Rövid szünet után

ELSŐ FÉRFIHANG: Vissza se néztem, úgy mentem az őrszobára terelt csapatban, lángok között és lángok alatt, hogy hallottam a robajt, amint beomlanak, mert oda is átcsapott a tűz, hallottam, ahogy beomlanak az Andrássy út palotái...

MÁSODIK FÉRFIHANG: És aztán? Te kimenekültél a lángokból?

ELSŐ FÉRFIHANG: Ki. Volt, aki kimenekültsen. Még délre se járt, mikor bevonult értem az őrszobára a mentőexpedíció. Ha láttad volna őket! Micsoda sereg! Jöttek sorban, egymás mögött, a teve, a póni lovacska, a nagy farú néger asszony, jöttek a vurstli kikiáltói, jött az összenőtt szemöldökű hipnotizőr, jött Mottó Frozó, a gép vagy ember, ember vagy gép, jött a kettéfűrészelt asszony, de akkor épen, egy darabban, virágos pongyolában, és jöttek a liliputiak, mint a hét törpe, csak nem Hófehérke, hanem egy őszülő férfi vezette őket, és jött pepita ruhában, csónakcipőkben, égnek álló vörös hajjal Gerard, a dummer-auguszt, a földkerekség legkedvesebb bohóca, jött jajgatva, ahogy a cirkuszból szokta, de akkor mindnyájunkért, akiknek nyakába vizet zúdtott, akiket fölpofozott, farba rúgott az élet, jött értünk jajgatva, hogy GERARD: Jájájájájájájáj! Jájájájájájájáj!

ELSŐ FÉRFIHANG: Jött, hogy belekiáltssa, amit minden este a cirkuszból kiáltott, de most a rendőrmester pofájába, hogy...

GERARD: Kicsudá mágá?

ELSŐ FÉRFIHANG: És szállt a menet fölött, fúvatlan is szólva, apád trombitája...

Rövid szünet után

ELSŐ FÉRFIHANG: Kiengedtek, hiszen „dolgozó ember” voltam, a vurstli körhintása, aki másnap huszonegy pengő gazdajaként ágyrajáró lehettem egy Szondi utcai szobában, ahol hat ember horkolását visszhangozták a falak. De nem, mégsem a szobában, mert...

FŐBÉRLŐ ASSZONY: Heti három pengő. De reggel nyolckor már takarítok, akkor már el kell mennie hazulról, és este tízkor leoltjuk a lámpát.

ELSŐ FÉRFIHANG: Nekem így nem jó, én csak éjfél után, s van úgy, hogy csak hajnalban jöhetnek haza.

FŐBÉRLŐ ASSZONY: Akkor aludjon azon a vaságyon, amelyiken én alszom a konyhában, a függöny mögött, én majd elhállok az ágy mellett, a földre tett szalmazsákon.

Kis szünet után

FŐBÉRLŐ ASSZONY: Csak nem fél tőlem, fiatalember?

MÁSODIK FÉRFIHANG: Hány éves volt az az asszony?

ELSŐ FÉRFIHANG: Nem tudom. Lehet, hogy negyven, lehet, hogy hatvan. Hány asszonyt ismertem én, akinek harmincéves arcát is öregre gyűrte a nyomorúság, a nagymosás gőze, a megalázkodás, a magány.

Rövid szünet után

ELSŐ FÉRFIHANG: Ott aludt mellettem a földön, s hallottam, ha álmában sírt, ha álmában beszélt. És hallottam és láttam egyszer a téboly perceit, amikor sikoltásra ébredtem, amikor egy szál ingben futotta körbe a konyhát, egyetlen szót kiáltva, de azt talán százszor is...

FŐBÉRLŐ ASSZONY: A kés! a kés! a kés! a kés!

ELSŐ FÉRFIHANG: Aztán hirtelen szegyenében odajött hozzám, az ágy szélére ült, megfogta a kezem, és mondta, hogy

FŐBÉRLŐ ASSZONY: Le akart szűrni... Nem volt részeg. Nem. Sohasem ivott. Hazajött akkor is, mint fél éve minden este, leült a hokkedlira, rá se nézett a forró levesre, amit eléje tettem, hagyta, hogy kihűljön, akkor belekóstolt, de hirtelen falhoz vágta a kanalat, falhoz a levessel teli tányérral is, és elkezdett ordítani, hogy

FÉRFIHANG: Nem kell! Látod, hogy nem kell! Fél éve hiába járom le a lábamat, nem kell! Senkinek se kell, még a kutyának se kell az én két kezem! Hát minek ad az isten az ilyen embernek kezet, csak azért, hogy levest kanalazzon? Hétfőn is leves, kedden is leves, vasárnap is leves! S ez a kéz még egy pengő se, de még egy kétfillérest se tehet az asztalára annak, akitől a levest kapja?

FŐBÉRLŐ ASSZONY: Akkor hirtelen fölugrott, fölmarkolta a fanyelű konyhakést, és azt ordította, hogy...

FÉRFIHANG: Hát ne legyen hiába ez a kéz! Hát akkor öljön ez a kéz! És vágják le aztán, vágják le tővből ezt a kezet! De nem vágják le azok a gazemberek! Csak hátracsavarják, csak megbilincselik! Csak kötelet hurkolnak a nyakamba, csak fölakasztanak!

FŐBÉRLŐ ASSZONY: És akkor már szűrt. Én éppen hogy elugrottam, ő elejtette a kést, aztán földre dobta magát és úgy sírt, ő, ha maga azt hallotta volna, hogy sírt mikor melléje térdeltem a konyhakőre és simogattam és vigasztaltam, hogy nem baj, hogy nem fáj nekem semmim, hogy majd csak kap munkát, hogy addig is csak megleszünk. De ő csak sírt, ha maga azt hallotta volna, hogy tud sírni, milyen vékony gyerekhangon egy negyvenéves ember...

Kis szünet után

FŐBÉRLŐ ASSZONY: Reggel aztán megmosakodott, törülközőjét a nadrágba gyűrve, derékig lemosta magát. Így szokta mindig, aztán elment.

Kis szünet után

FŐBÉRLŐ ASSZONY: Aztán soha többé nem jött vissza

Kis szünet után

FŐBÉRLŐ ASSZONY: (mintha már csak magának mondaná) Nem, nem voltunk mi megesküdvé, csak úgy együtt éltünk. Én takarítani, mosni jártam, ő kőműves volt, de olyan jó ember, tudja olyan jó ember volt ő, olyan jó ember...

ELSŐ FÉRFIHANG: Van szegyenem elég. Kicsi is, nagy is, de talán semmit se szégyellek úgy, mint azt, hogy akkor nem tudtam lebírní undoromat, hogy nem csókoltam meg annak az asszonynak gyűrött, öreg kezét, hogy nem húztam magam mellé, a takaró alá, hogy nem adtam neki vigasztul azt, hogy fiatal vagyok.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Lángok közül lángok közé, pokolból pokolba, ha mennyezete is van annak a pokolnak, s a mennyezet alatt egy vaságy.

ELSŐ FÉRFI HANG: S hány pokol még! hány légyiszkos mennyezet, hány szalmazsákos vaságy! Micsoda út még, amíg... De hagyjuk, ne járjuk be, nem bíránk se lábbal, se tüdővel, se szívvvel. Hiszen van út, ami ha csak része is az életnek, ha újra bejárnánk, az életnél is hosszabb volna.

Rövid szünet, majd

ELSŐ FÉRFI HANG: Hány nap egy esztendő a mesében? S hány hét a világ? Lépünk most akkorát, hogy egyetlen lépésünk öt esztendő legyen.

MÁSODIK FÉRFI HANG: Öt év. Öt éve, hogy azt a kopaszra nyírt fiút Nagybányán, aztán abban a Szondi utcai konyhában láttam. A szeme most is öreg, a válla görnyedt, mintha nem huszonhét, hanem huszonhét-szer annyi évet cipelne, de az arca már vidám, léppei is vidámak a zuglói járdán, vidám, ha befordul a kapun, és vidám, ha reggel az utcára lép. Látom, még a háta is vidám, mintha érezné, hogy valaki kihajol az ablakon, hogy valaki utánabámul, hogy valaki a villamosmegállóig kíséri tekintetével.

Rövid szünet, majd

MÁSODIK FÉRFI HANG: Jól látom, ha ilyenek látom? És van szavad róla, amikor ilyen? Vagy te csak a gyászra, a lángokra, az árnyakra emlékszel? Te emlékező! Te mindenre emlékező! Te mindig mindenre emlékező!

ELSŐ FÉRFI HANG: Igen. A gyászra könnyebben, mint a boldogságra, a fölgújtott falu üszkös gerendáira, a gödörbe dobált üszkös arcú férfiakra, a pokol izzó vaságyára könnyebben, mint a zuglói rétre, ahol pulilábakon fut a boldogság két fiatal ember, az ifjú asszony s az ifjú férj után.

Rövid szünet, majd

ELSŐ FÉRFI HANG: De vajon boldogok ők, nemcsak a lábuknál loholó puli boldog? Vajon boldogok ők csak azért, mert szeretik egymást? Vajon boldoggá tehet a szeretet két embert, ha fiatalok?

Ismét rövid szünet, aztán már akadozva, botló szavakkal mondja az

ELSŐ FÉRFI HANG: Láttam én egyszer a boldogságot, azt is azon a zuglói réten, de akkor még nem tudtam, hogy a boldogságot látom. Ment a két fiatal egymásba karolva, és ment előttük két öreg, egy hajlott hátú néni s egy csoszogó bácsi, ők is egymásba karolva mentek. De ők úgy, mint akiknek nemcsak karjuk s a válluk, de szívkük is összeér. Mert ők már ötven éve, mert nekik megadatott, hogy már ötven éve egymásba karolva járjanak. Az ő boldogságukról, a két egygyé nőtt boldogságról, az öregek boldogságáról könnyű szólni. Azért tudott oly szépen szólni róluk Burns, hogy annál szebb szó az öregekről se azelőtt, se azóta, soha.

Valahonnan nagyon messziről, de azért jól hallhatóan Burns verse:

John Anderson, szívem, John,
kezdetben, valaha
hajad koromsötét volt
s a homlokod sima.
Ráncos ma homlokod, John,
hajad leng deresen,
de áldás ősz fejedre,
John Anderson, szívem.

John Anderson, szívem, John,
együtt vágtunk a hegynek,
volt víg napunk elég, John,
szép emlék két öregnek

Lefelé ballagunk már
kéz-kézben csöndesen,
s lent együtt pihenünk majd,
John Anderson, szívem.

ELSŐ FÉRFIHANG: A fiatalok boldogsága? Annak a huszonhét éves ifjúnak a boldogsága? Az enyém? S az övé, akinek nevét is hadd mondjam már végre: Irén. Volt víg napunk elég, mert ami percünk maradt a nappól, azt együtt töltöttük, volt víg napunk elég, mert együtt jártuk a gödi Duna-partot, s a börszönyi hegyeket, volt víg napunk elég, de boldog soha, mert a boldogság nem az ifjú szerelem ajándéka.

Rövid szünet után

ELSŐ FÉRFIHANG: Ne sajnáld, barátom, az öregeket, ha hátuk egyre mélyebbre görnyed, ha arcuk közelebb a földhöz. Tudják ők, mit kutatnak ottan, tudják, hol kell majd folytatni a folytathatatlant, befejezni a befejezhetetlent. Csak akkor sajnáld őket, ha magányosak. De ha együtt, ha egymásba karolva gázolták át a boldogtalanság árkait, a vidámság rétteit, akkor, ha majd elvégeztetett, remekművet fejezett be a halál.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Azt mondtad egyszer, még utunk elején, hogy a vers a legérthetőbb emberi beszéd. De te, ha nem versben, akkor is, mégis, mintha versben beszélnél. Van úgy, hogy értelek, van úgy hogy nem. Értem és elhiszem, bár én sohasem gondoltam rá, amit a sírbalépő öregek boldogságáról mondasz. De nem értem, miért nincs szavad arról a fiúról, aki ha kilép a pokol lángjai közül, olyan utakon jár, az ég olyan boltívei alatt, hogy lépteire a vidámság visszhangja felel?

ELSŐ FÉRFIHANG: Ha értenéd! Mert mit mondjak, hogyan mondjam neked? Mondjam, hogy piruló arc, hát piruló, nyelvet égető, kimondhatatlan szavak? Mondjam, hogy szemérem, hát csukott száj, hát hangjuksincs szavak? Talán éppen az a legszemérmertlenebb, amelyik a legszebb, a leggyöngédebb, a legszemérmesebb? Hiszen, amikor halála után az égre kiáltottam, amikor az égre festettem a nevét, akkor is megkérdeztem tőle: „Te szemérmes, nem sértelek?”

MÁSODIK FÉRFIHANG: A halottad kérdezted?

ELSŐ FÉRFIHANG: Ki mást kérdeztem volna? Utunkon, amit bejártunk, átgázolva a csillagoknál messzebb éveket, nem halottaimhoz vezettek, nem velük beszélgettünk? Ezért nincs halál, nincs elmúlás, mert az emlékezés halhatatlanná váltja, aki meghalt. Az emlékezés a föltámadás.

MÁSODIK FÉRFIHANG: S most róla, a huszonhétéves ifjú asszonyáról is már csak úgy beszélsz, hogy nem az élőről, csak a halotról?

ELSŐ FÉRFIHANG: Még az élőről, hiszen oly sokszor ébredtek még együtt lábuknál azzal a boldogságra mindig eleven pamutgombolyag kutyával, amelyiknek ahány szál szőre, annyi csilámló szeretet, mintha csak visszfénylené a szeretetet, amit gazdaitól kapott.

Kis szünet után

Azok a reggeli ébredések, azok a tízszer 365 reggelek! Mintha mindennap először találkozna két ember, azon örvendezve, hogy találkoztak, hogy megtalálták egymást. Tudod, mi volt a reggelijük, mi volt az első kortyuk, az első falat harapásuk, mielőtt a teáscsészét, a kenyeret szájukhoz emelték volna? A dal. Az a fiatal férj, sok nótát tudott, hiszen hallottad énekelni őt, tudod, hogy nótája volt minden falura, minden városra, amelyikben csak egyszer járt is. De azt, hogy Couprin és Schubert és Bach és Bartók, s hogy a zongoránál nemcsak Bráver Irma ül a miskolci szoba ablakában, hanem Rubinstein és Sauer ujjai is verik a billentyűket, hogy a hegedűt nemcsak a cigányprímások szorítják álluk alá, hanem Hubermann és Szigeti is, azt Iréntől tanulta. Ahogy én bejártam veled hajdanvolt tájaimat, úgy járták ők akkor minden reggel Jászberényt, és Párizst, ahová Irén leánykorában, néhány hétre elutazott, és a koncerttermekek, ahol Sauer és Rubinstein zongorázott ahol Hubermann és Szigeti hegedűlt.

Az utolsó szavaknál már Irén éneklő halkán Schubert Ave Máriaját, a dal még hallatszik, mikor

ELSŐ FÉRFIHANG: Ezt kértem tőle minden reggel, mielőtt fölkeltek, ez a dal volt első kortyom és első harapásom, ezt a dalt szerettem a legjobban, s úgy, ahogy ő énekelte, hallod, olyan hangon, mintha egy gyermek énekelné.

A dal még hallatszik, mikor

ELSŐ FÉRFIHANG: Ezzel a dallal a fülemben öleltem meg, amikor úgy, hogy aztán két évig soha, ezzel a dallal a fülemben ültem a vonat marhavagonjában, ezzel a dallal a fülemben cipeltem lőszeres ládát, görnyedtem cukroszák alatt, görgettem a benzines hordókat, a mi közös szobánktól 1800 kilométernyire. Ezzel a dallal, az ő gyermekhangjával fülemben ástam a gödröt, amelyikbe volt úgy, hogy harminc, volt úgy, hogy negyven meztelen holttestet dobáltunk. Csak csontra száradt bőr és szőrzet, csak annyi már a gödörbe dobált holtak. S aztán, egy délután, nem, alkonyat volt már, elnémult fülemben az Ave Mária, mert odatántorgott a holtakkal megrakott gödörhöz egy még járti tudó csontváz, egy máramarosszigeti kántor, akinek öccsét mellőle emelték föl a szalmáról, mellőle cipelték el, és dobták a gödörbe. Megállt a gödörnél az a csontváz fivér, és énekelni kezdett hajlongva, de úgy, mintha az isten hajlongana, égi és földi kövekbe verve a fejét, énekelni kezdett, de úgy, mintha az isten üvöltene, mintha az isten kiáltaná, hogy miért! miért! miért! miért teremté meg azt, aki nem a teremtést folytatja, hanem gyilkol? Hogy miért! miért! miért! miért teremté meg hatodik napon az átkozottat, az embert?

A zsidó halotti ének, mintha szabad ég alatt visszhangzana, de az ének közepe táján már halljuk a katolikus temetés szertartását, halljuk a Circum dederunt-ot. S amikor a két egymásba fonódó sirató halkulni kezd, de még szól

ELSŐ FÉRFIHANG: Nem akkor, mert aztán még tízszer 365 nap, csak a másik tízszer 365 nap múlva állta körül a barátok és árva asszonyok csapata azt a másik gödröt, Farkasréten. Még tízszer 365 nap, mikor annak a perzselt ruhájú, de már férfivá lett fiúnak asszonyát négy deszka közé zárták. De ő nem volt ott a temetésen.

MÁSODIK FÉRFIHANG: Miért?

ELSŐ FÉRFIHANG: Ne kérdezd. Épp oly nehéz szólnom erről, még nehezebb, mint ifjú éveinkről, mikor egymásba karolva jártunk, s hittük, hogy mi is még sokáig együtt a hegynek. Ezért szól együtt, egyszerre, az én fülemben, ha tízszer 365 nap szakadéka van is köztük, a két temetés iszonyú dallama, az, amit hallottam, s az amit nem.

Kis szünet után

ELSŐ FÉRFIHANG: De a nevem ott volt. A nevem ráírta valaki a koszorú szalagjára. Azt a szalagot szétrágta a nap, fölfalta a hó, de azóta se szűnik kiáltozni az a szalagra írt név, szüntelen kiáltja, hogy ott van, aki nincs ott, kiáltja, hogy Jelen! Jelen!

Ismét, de már inkább csak mormogásként, a katolikus temetés szertartásának hangjai, majd

ELSŐ FÉRFIHANG: Utunk végére értünk. Uljunk asztalhoz, ahogyan öregekhez illik, karos-székekbe, hogy lábunkat, hátunkat és szívünket is pihentessük.

Kis szünet után

ELSŐ FÉRFIHANG: Így. És most megkérdezem tőled: találkoztál önmagaddal az úton? Az én tájaim tükrében, az én halottaim szemének tükrében láttad-e magadat is?

MÁSODIK FÉRFIHANG: Sohase láttam tájakon jártam, sohase látott emberek között. De most már behunyok szemmel is odatalálnék, s egyetlen szavukból is fölismerném halottaidat. És most hadd szóljak úgy, ahogy nem szoktam soha, hadd szóljak most én is versben. Olvastam valaha, nem tudom hol egy fiatal költő versét, amely olyan most nekem, mintha én találtam volna ki, mintha azt a négy sort hoztam volna utunkról, mintha arra a négy sorra tanította utunk, hogy

Kis szünet után

MÁSODIK FÉRFIHANG: Akit az isten nem szeret,
nagyon megbünteti,
a szívébe a szeretet
bokrát elülteti

Kis szünet után

MÁSODIK FÉRFIANG: Olyan volt utunk, mintha vers, mintha mese lett volna.

ELSŐ FÉRFIANG: Vers, mert valóság, mese, mert igaz. Ülünk hát az asztalnál, kezünkben pohárral, két fáradt ember, és hallgassuk, ami sohase hallgat, hallgassuk, ami mindig szól, hallgassuk a mesét. Azt, amit ő mondott egyszer, egy téli reggel, még a paplan alatt, de úgy, hogy a fűtetlen szoba ablakán belépett a nyár, és fecskék köröztek a mennyezet alatt.

IRÉN: Volt egyszer, hol nem volt, túl az Óperencián, túl az Üveghegyeken, túl a Zagyva patakon, de azon már nem is túl, hanem annak a két partján, volt egy város: Jászberény. De mert volt, hát van is, élnek benne, akik élnek, és élnek, akik meghaltak, állnak a házak, amiket tegnap építettek, és állnak a házak, amiknek falát elhordták, gerendáit föltüzelték.

Kis szünet után

IRÉN: Élt ebben a városban egy kis cigányfiú, az arca épp olyan sárgásfekete, mint a többi cigánygyereké, úgy is beszélt, olyan cigányosan ejtve a magyar szót, mint a többiek, de ő sohase szaladt ki az utcára, se azért, hogy békát fogjon a Zagyvában, se azért, hogy krajcárt kérjen a piacon, mert ő már akkor tudta; ha felnő, annyi krajcárja lesz, de nem akármilyen, hanem aranykrajcár, amennyi az augusztusi égen ragyog. Akkor aztán ő odaajándékozta az embereknek az aranykrajcárokat, amik ki nem fogynak a zsebéből soha, ahányszor értük nyúl, mindig talál a zsebében egy marékravalót. De hiszen még meg se mondtam annak a cigánygyereknek a nevét, de az is lehet, hogy már kitaláltatok, mert ilyen cigánygyerek nem volt még egy a világon, de ha már tudjátok, ha már kitaláltatok is, akkor is megmondom: azt a cigánygyereket úgy hívták: Rác Aladár.

Kis szünet után

IRÉN: Történt aztán, ahogyan történt, az egyik év kiszaladt a világ talpa alól, de a világ azért mégse bukott orra, mert már ott volt talpa alatt a másik esztendő. Az emberek meg olyanok voltak abban a városban, hogy minden esztendő múltával egy évvel idősebbek lettek. Így történt azzal a kis cigányfiúval is, ő is éppen annyi évvel lett idősebb, ahány esztendő csak elmúlt, s mikor annyi év múlt el, hogy emberré növekedett, gondolt egyet, odaállt az apja elé, és megmondta, hogy ő bizony világgá megy.

Kis szünet után

IRÉN: Hogy volt-e tarisznyája, s a tarisznyában hamuba sült pogácsa, azt nem tudom. De azt igen, hogy úgy indult világgá, ahogyan se azelőtt, se azóta senki. Mert ha emberré növekedett is, nem volt se magas, se erős, mégis egy cimbalmot vett a hátára, s úgy indult világgá, hátán a cimbalommal. Úgy kelt át a Zagyván, de még a Dunán, az Óperenciás tengeren, s az Üveghegyeken, meg azokon a hegyeken is, amik csak sziklából, földből vannak, oldalukon erdővel, a tetejükön hóval, és meg sem állt Genf városáig.

Kis szünet után

IRÉN: Abban a városban sem azért állt meg, mert már elfáradt, hanem azért, mert muzsikálni támadt kedve. Letette hátáról a cimbalmot, elővette a két cimbalomverőt, ráütött a húrokra, ütött egyet, ütött hármat, ütött százat, és ahányat csak ütött, annyi angyal énekelt a húrokon. Köréje is gyűlt minden ember, aki csak élt abban a városban, de az is, aki csak vendég volt ottan, azt a vendéget meg úgy hívták, hogy Igor Sztrovinszkij. Ő is együtt csodálkozott a többi emberrel, ő is azt mondta: sohase látott olyan csodát, hogy egy cigányfiú gondol egyet, és az angyalok kórusát vezényli, csak úgy, cimbalomverővel. Kérte is, ő is, meg mindenki, aki köréje gyűlt csodát hallani, maradjon ott, amíg csak él. Hát ő maradt is, amíg maradt, de egyik nap fogta magát, megint hátára vette a cimbalmot, és elindult vissza abba az országba, ahol született.

A főnti mondatokat talán már nagyon távoli, halk cimbalomszó kíséri.

IRÉN: De vissza már nem egyedül jött, hanem egy asszonnyal, aki nem tudott se magyarul, se cigányul, de angyalul tudott, ezért hát nagyon, de nagyon megértették egymást. Aztán ott

is maradtak abban az országban, annak az országnak a fővárosában, annak a fővárosnak egy dombján, egy fák közé bújt házban. Hogy az a ház azon a budai dombon kacsalábon forgott-e vagy sem, azt nem tudom. Mikor én ott jártam a párommal, hogy meglátogassam földimet, a földreszállt cigányt, akkor, emlékszem, nem forgott. Akkor a csillagok forogtak, fényes nappal is forogtak, bent a szobában, kint a ház előtt, a kertben, lent a domb alatt, a Farkasréti temetőben, mert az a Jászberényben növekedett cigány és angyalul tudó asszonya muzsikálni kezdtek.

Kis szünet után

IRÉN: Mindig együtt muzsikáltak, otthon, a dombtetőn, és lent a városban, a hangversenytermekben, amíg csak együtt éltek, amíg az az angyalok kórusát vezénylő cigány, a cimbalomverők és a húrok varázslója, meg nem halt.

Kis szünet után

IRÉN: Ennyi volt, mese volt, igaz volt.

Csönd. Aztán tücsökcirpelés, fülemüleszó, majd

ELSŐ FÉRFIHANG: Éjszakába fordult. De még ne feküdjünk le, még sétáljunk egyet a kertben. A tücskök és a fülemülék már elűzték a nappal lármahadát, az ő győzelmük napszaka ez, az aranyfűtylet és ezüstcirpeléssel teli csönd napszaka, amikor hirtelen, ha csak egy percre is, kettéhasad az ég, és fölzendül egy istentudja melyik csillagon az az egyszer volt és soha többé nem lesz cimbalom, abban a cimbalomszóban minden reggel, minden déli, minden éjszaka, minden év, minden élet, minden halál, minden föltámadás.

Rác Aladár cimbalmozik. Hogy Bachot, Couprint vagy Vivaldit, annak választására a rendezőt kérem.